
Наталя ФЕРЕНЦ, старший науковий співробітник
Ігор ХОМИН, науковий співробітник
Галина СТЯМЕЦЬ, к.сільс.-госп. н,
заступник директора,
природний заповідник «Розточчя»
Ольга ДИКА, к.біол.н, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ФЛОРИСТИЧНИЙ ПРОФІЛЬ В УРОЧИЩІ ЗАЛИВКИ

Осушення боліт було популярним у минулому столітті у багатьох країнах Європи. Не оминув цей процес Україну, особливо інтенсивно меліорація пройшла на болотах Полісся, локально – на Розточчі. Меліоровані торфовища з часом пересихали, ставали пожежонебезпечними. Боротися з підземними пожежами важко, задимленість поширюється на населені пункти, завдає шкоди здоров'ю людей. Ренатуралізація боліт, моніторинг процесу відновлення – актуальні дослідження в період глобальних кліматичних змін. *Мета роботи* – дослідження флористичного складу заповідного урочища «Заливки» після підтоплення, *завдання* – закладка флористичного профілю на ділянці де відбудеться підтоплення, започаткування тривалого моніторингу за sukcesійними процесами рослинності.

Результати дослідження. Сучасне заповідне урочище "Заливки" – це лучно-болотний масив, розташований між грядовими підвищеннями Ставчанського ПОНДВ та озером Янівський Став в заплаві річки Верещиці та її лівій притоки Ставчанки. Відомо, що це торфове болото було основним природним середовищем впродовж двох минулих століть, де формувались місцеві популяції багатьох рідкісних видів рослин, умови росту яких повністю пов'язані з відкритими ділянками болота та особливим гідрологічним режимом. Унаслідок проведених на початку ХХ ст. та в 1954-57 р.р. меліоративних робіт, рівень ґрунтових вод на даній території понизився на 1- 1,2 м, внаслідок чого почався процес мінералізації верхніх шарів торфогрунтів [1].

Головний тип рослинності цього торфового болота до початку осушувальних робіт складала щільні осокові формації, які домінували на всій площі торфового болота, і відповідно до

фенологічного сезону, щороку викошувались місцевим населенням. Традиційний режим сінокосіння, сприяв загальній підтримці відкритої болотної екосистеми, зберігав торфове болото від заростання високотравною та деревно-чагарниковою рослинністю, забезпечував стійкий гідрологічний режим річкових заплавл місцевих малих річок. Зарегулювання стоку, випрямлення русел річок Верещиці та Ставчанка, зведення мережі осушувальних каналів в середині минулого століття, кардинально змінило гідрологічний режим на значних територіях, і, відповідно умови існування природної рослинності та спрямувало хід суцесійних процесів у бік антропогенної трансформації.

На момент створення природного заповідника «Розточчя» (1984-87 роки), урочище Заливки складалося з прибережно-водних та лучно-болотних комплексів, низькорослим деревно-чагарниковим рідколіссям: березами (низькою (*Betula humilis* Schrank), пухнастою повислою (*B. pendula* Roth.), сосною звичайною (*Pinus sylvestris* L.), вербами (гостролистою (*Salix acutifolia* Laksch.), вушкатою (*S. aurita* L.), козячою ((*S. caprea* L.), попелястою (*S. cinerea* L.), п'ятитичинковою (*S. pentandra* L.), ламкою (*S. fragilis* L.), розмаринолистою (*S. rosmarinifolia* L.). В трав'яному покриві переважали болотні види: журавлина болотна (*Oxycoccus palustris* Pers), пухівка піхвова (*Eriophorum vaginatum* L.), бобівник трилистий (*Menyanthes trifoliata* L.), хвощ річковий (*Equisetum fluviatile* L.) та болотний (*E. palustre* L.), теліптерис болотний (*Thelypteris palustris* Schott), вовче тіло болотне (*Cómarum palústre* L.), калюжниця болотна (*Caltha palustris* L.), жовтець їдкий (*Ranunculus acris* L.), гравілат річковий (*Geum rivale* L.), родовик лікарський (*Sanguisorba officinalis* L.), осоки (*Carex*). Траплялися рідкісні види рослин: пальчатокорінник травневий (*Dactylorhiza majalis* (Rchb.) P.F. Hunt et Summerhayes), м'ясочервоний (*Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó), плямистий (*Dactylorhiza maculata* (L.) Soó), косарики черепитчасті (*Gladiolus imbricatus* L.), синюха голуба (*Polemonium caeruleum* L.), вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum* L.), білозір болотний (*Parnassia palustris* L.), росичка круглолиста (*Drosera rotundifolia* L.), осоки Давелла і дводомна (*Carex davalliana* Sm., *Carex dioica* L.) [2].

На жаль, різке падіння рівня ґрунтових вод в регіоні

поставило під загрозу існування цієї унікальної рослинності. Типових болотних ценозів в урочищі Заливки вже майже не залишилось. В останні роки спостерігається потужна експансія гадючника оголеного, осоки чорної, очерету звичайного. Спостерігається поява адвентивного виду - золотарника канадського.

Рис. 1. Розташування флористичного профілю в урочищі Заливки

З метою запобігання подальшій деградації унікального лучно-болотного природного комплексу урочища Заливки, та його ренатуралізації в 2016 та 2018-2020 роках на даній території впроваджувались два мікропроекти, спрямовані на відновлення гідрологічного режиму.

Для вивчення динаміки сукцесій процесів на підтоплених ділянках урочища Заливки в 2021 році було закладено ботанічний профіль на трансекті довжиною 64 м. Розмір облікових площадок

2x2 м, їхня кількість – 32 шт.

Загальне проективне покриття профілю - 100%, флористичний список складає понад 48 видів: *Carex vesicaria* L., *Carex hirta* L., *Urtica dioica* L., *Galeopsis tetrahit* L., *Cirsium arvense* (L.) Scop., *Potentilla anserina* L., *Bidens tripartita* L., *Galium album* Mill., *Vicia cracca* L., *Artemisia vulgaris* L., *Carex pseudocyperus* L., *Achillea millefolium* L., *Solidago canadensis* L., *Cruciata glabra* (L.) Ehrend., *Stachys palustris* L., *Ranunculus acris* L., *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim., *Geum rivale* L., *Valeriana exaltata* Mikan, *Sanguisorba officinalis* L., *Rhamnus cathartica* L., *Polygonum bistorta* L., *Daucus carota* L., *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., *Galium mollugo* L., *Cirsium rivulare* (Jacq.) All., *Rubus nessensis* W. Hall, *Scrophularia nodosa* L., *Frangula alnus* Mill., *Coronaria flos-cuculi* (L.) A. Br., *Veronica chamaedris* L., *Taraxacum officinale* Webb ex Wigg., *Hypericum maculatum* Crantz, *Alchemilla vulgaris* L., *Poa pratensis* L., *Veronica longifolia* L., *Iris pseudacorus* L., *Lotus corniculatus* L., *Mentha longifolia* (L.) Huds., *Potentilla erecta* (L.) Rausch., *Caltha palustris* L., *Veratrum album* L., *Carex acutiformis* Ehrh., *Fumaria officinalis* L., *Lysimachia vulgaris* L., *Equisetum palustre* L.

На дев'яти площадках профілю переважають осоки пухирчаста та шорстковолосиста (*Carex vesicaria* L., *Carex hirta* L.) на усіх решта вони присутні в меншій кількості, рідше трапляються осока гостроподібна (*Carex acutiformis* Ehrh) та несправжньосмикавцева (*Carex pseudocyperus* L.). Гадючник болотний (*Filipendula ulmaria* (L.) Maxim.) теж присутній на більшості площадок, домінує на восьми. Родовик лікарський (*Sanguisorba officinalis* L.) домінує на п'яти ділянках, це особливий вид рослин, який є єдиною кормовою базою для рідкісних метеликів-голуб'янок (*Maculinea alcon*, *Maculinea arion*, *Maculinea nausithous*, *Maculinea teleius*). Ці види занесені в Червоний список МСОП (категорія — LR/nt, ver. 2.3, 1994), в Червону книгу Європейських денних метеликів (SPEC 3, категорія — VU), тому збереження і відновлення популяції родовика в Заливках є важливим для підтримки рідкісних метеликів.

На чотирьох облікових ділянках переважає *Solidago canadensis* L. - адвентивний вид, схильний до експансії, дуже небажаний на території заповідника.

Висновки. Флористичні описи урочища Заливок, починаючи

з 1985 р., свідчать про поступове зникнення болотних видів рослин, як результат меліорації до утворення заповідника. За останнє десятиріччя в урочищі проходять процеси сільватизації, зникають лучно-болотні види рослин, особливо рідкісні види з родини зозулинцевих.

Флористичний профіль, закладений до початку підтоплення, містить понад 48 видів рослин, переважають осоки, гадючник болотний, гірчак зміїний. Рідкісних видів, занесених в Червону книгу України та регіональні списки не виявлено. Поодинокі трапляються білозір болотяний (*Parnassia palustris* L.) вербозілля звичайне (*Lysimachia vulgaris* L.), м'ята довголиста (*Mentha longifolia* (L.) L.), калюжниця болотяна (*Caltha palustris* L.), півники болотяні (*Iris pseudacorus* L.).

Багаторічний моніторинг флористичного профілю дасть можливість відстежувати зміни у рослинному покриві до і після початку робіт з ренатуралізації болота.

Література:

1. Жижин М.П., Кагало О.О., Чабан Х.І. Рослинність урочища Заливки заповідника «Розточчя». Укр. ботан. журн. - 1988. - 42, №1. – с. 68-72
2. Стрянець Г.В., Горбань Л.І., Хомин І.Г., Ференц Н.М. Моніторинг стану трансформації та збереження біорізноманіття екосистем в умовах природного заповідника «Розточчя» // Науковий вісник НЛТУ України. Том 28 № 10 (2018): – С. 57- 62.